

Rendhagyó ismertető az „Ukrajna térképeken” c. kiadványról, különös tekintettel a magyar fél közreműködésére

Kocsis, K.–Rudenko, L.–Schweitzer, F. (eds): Ukraine in Maps. – Institute of Geography National Academy of Sciences of Ukraine and Geographical Research Institute Hungarian Academy of Sciences, Kyiv–Budapest, 2008. 147 p.

A történet Magyarország EU csatlakozásával (2004 május) kezdődött. Vízi E. Szilveszter, az MTA elnöke ekkor találkozott a szervezet vezérkarával, és felvetődött egy, a Balkánról szóló tudományos jellegű ismertető anyag elkészítésének gondolata, mint olyan területről, amely akkor már az Unió bővítése elsőrendű színterének számított. Az MTA elnöke a Földrajztudományi Kutatóintézetet (MTA FKI) bízta meg a munkával, és 2005-ben el is készült a *Délkelet-Európa térképeken* c. kiadvány, amelyet a Kossuth Kiadó és az MTA FKI közösen jelentetett meg és forgalmazott, a tükörfordításban napvilágot látott *South Eastern Europe in Maps* c. angol változattal együtt.

A tematikus műről készült ismertető szerint a nagyközönség olyan könyvszerű atlaszt vagy atlaszszerű könyvet kapott, amely nagyszámú politikai, etnikai, vallási, gazdasági térkép, diagram, táblázat és rövid szöveges elemzés segítségével mutatja be a térség társadalma és gazdasága arculatának és 20. sz.-i fejlődésének legjellegzetesebb vonásait. 2007 elején már az FKI kiadásában jelent meg az angol kötet átdolgozott és újabb fejezetekkel bővített változata.

Amikor – ismét az Elnök úr ösztönzésére – az FKI felvette (vagy inkább felújította) a kapcsolatot Ukrajna Nemzeti Akadémiája Földrajzi Intézetével (GI NASU), a 2005. októberi kijevi találkozón a magyar fél bemutatta a fenti kiadványt, és egy hasonló atlasz-monográfia közös megjelentetésére tett javaslatot, ezúttal természetesen Ukrajnáról, amely – a naranccs forradalom által kiváltott politikai fordulat nyomán – ekkor már szoros partnerségi viszony kialakítására törekedett az EU-val. A leendő angol nyelvű kiadvány forgatókönyvét az ukrán fél megkapta, és a GI NASU vezetőségének megértésével találkozott, amikor SCHWEITZER Ferenc igazgató hangsúlyozta: az EU tagállamaként Magyarország sokat tehet Ukrajna pozitív imázsának európai elfogadtatásáért, amit a kétoldalú kapcsolatok erősítése is elősegíthet. Az „Ukrajna térképeken” c. (angolul: *Ukraine in Maps*, a továbbiakban *UiM*) kiadvány megjelentetése egy lépés lenne ezen az úton.

A 2005. őszi kijevi látogatás egyaránt szolgált pozitív és negatív tapasztalatokkal. Szakmai bemutatókra került sor a Földrajzi Intézetben, a Tarasz Sevcsenko Nemzeti Egyetem Földrajzi Karán, a Kartografija cégnél (az egykori Kartográfiai Vállalatunkhoz hasonló, ám mindmáig működő állami cég, mintegy 170 dolgozóval) és a Modern Technológiák Intézetében (az egykori szovjet hadsereg térképészei által szervezett magáncég). Ezek során a hattagú magyar delegáció betekintést nyerhetett az intézmények tevékenységébe, és szakembereink számos új kiadású térképes anyagot vásároltak az MTA FKI könyvtára számára és saját használatra.

Meggyőző volt látni, hogy az országot magas színvonalon szerkesztett és kivitelezett térképek és atlaszok mutatják be; Ukrajna Nemzeti Atlaszának (a továbbiakban UNA) munkálatai – egy 2001-ben kelt elnöki rendelet, valamint 2003-ban hozott kormányhatározat alapján – nagy energiával folynak, és az atlaszmű fejezetei tartalmukat és kivitelezésüket tekintve egyaránt méltán reprezentálják Ukrajnát. Az intézmények műszaki felszereltsége és az alkalmazott technológia világszínvonalú.

Az Ukrajna Statisztikai Hivatalában tett látogatás tanulságos volt, ugyanakkor vegyes benyomást keltett. A magyar geográfusokat az intézmény igazgató-helyettese és két vezető munkatársa fogadta. A negyvenöt perces, igen tartalmas találkozó során az FKI kutatói számos kérdést tettek fel, melyek nyomán a szakterületükre (urbanizáció, közlekedés, turizmus) vonatkozó részletes kiadványokat kaptak. Ugyanakkor némiképp furcsa volt azt hallani az igazgató-helyettes asszonytól, hogy a népesség 90%-ban ukrán nemzetiségű, továbbá hogy a legutóbbi (2001. évi) népszámlálás során azért nem kérdeztek a vallásra, mert annak a jelenlegi Ukrajnában nincs semmi jelentősége. Ez a megközelítés előre vetítette, hogy a közös kiadvány szerkesztése távolról sem lesz problémamentes.

A következő félév a partnerintézmények közötti keretszerződés készítésével telt, majd 2006 áprilisában a két fél Budapesten egyeztetett a monográfia tartalmáról. A tárgyalásokról emlékeztető készült. Ennek értelmében a Felek kidolgozták az *UiM* c. A/4 formátumú kiadvány részletes tartalmát, meghatározták a fejezetek terjedelmét és arányait, a felelős szerkesztőket. A főszerkesztő ukrán részről Leonyid RUDENKO, a GI NASU igazgatója, magyar részről pedig Kocsis Károly és SCHWEITZER Ferenc lett. Az ukrán fél feladata a térképek, szöveges magyarázók, táblázatok és diagramok elkészítése. A megküldött anyagokat a magyar fél véleményezi és elvégzi az angolra történő fordítást. Ugyancsak az FKI feladata a kiadásra történő előkészítés (számítógépes szerkesztés és tördelés), valamint kinyomtatás. A digitális anyagokkal történő munkálatok tesztelésére a magyar fél 2–3 vektoros (Corel, Illustrator, Freehand programokkal készült) térkép- lapot kért rétegenként, ill. papírmásolatban. A végső eredetiek átadási határideje az év decemberének eleje volt.

Ekkorra a magyar fél megkapta a próbákra szánt térkép-lapok digitális változatát, amelyek konvertálásra (MacIntosh–Windows) alkalmasnak bizonyultak. Az FKI pozitív visszajelzése után még hónapok teltek el, amíg a teljes anyag, tehát az első körben véglegesített 43 térkép (ukrán nyelvű jelmagyarázattal és angol fordításban) és az orosz szöveges rész – a kijevi magyar nagykövetség közvetítésével – digitális hordozókon 2007. április elejére megérkezett az intézetbe, és ekkor megkezdődhetett az atlasz-monográfia szerkesztése és fordítása.

Az album forgatókönyve a nemzeti atlaszok szokásos rendje szerint alakult. A kiadványt a két ország tudományos akadémiájának elnöke (Borisz PATON ill. VIZI E. Szilveszter) látta el előszóval. A földrajzi helyzetet leíró fejezetet az ország történelmének rövid összefoglalása követi. A három alapvető blokk (természet–népesség–gazdaság) alrendszerekre, tényezőkre, ágazatokra bontva igyekeznek a lehető legteljesebb képet adni a modern Ukrajnáról.

A munka során kiderült, hogy a magyar geográfusok tevékenysége távolról sem merülhet ki csupán abban, hogy megjegyzéseket fűznek az anyaghoz. Kocsis Károly lényegében újrírta és ábrákkal bővítette az Ukrajna földrajzi helyzetével foglalkozó fejezetet. Az új változatban – többek között – hangsúlyos szerepet kapott a gazdasági fejlettség bemutatása nemzetközi összehasonlításban, az ország részvétele nemzetközi szervezetekben és kapcsolata az Európai Unióval. A hatalmas ország földrajzi fekvésének jelentősége így kellő megvilágítást nyert.

A történelmi eseményeket leíró fejezet az Ukrajna jelenlegi területének politikai hovatartozását 16 időmetszetben, 1000-tól máig bemutató bélyeg térkép-sorozattal bővült, amelyet az Angliában élő BEREZNAV András kutatásai alapján Kocsis Károly szerkesztett.

A természeti környezettel és erőforrásokkal foglalkozó fejezetbe bekerült a légszennyezést és a csernobili baleset hatásait ábrázoló térkép (szerk. Kocsis Károly), az eredeti tervezetbe felvett, a hulladékgazdálkodással foglalkozó lap azonban nem szerepel. A védett területeket ábrázoló térképet többszöri egyeztetés és pontosítás után sikerült aktualizálni.

A népességgel és településekkel foglalkozó fejezet alapvető változásokon ment keresztül. Az etnikai és anyanyelvi összetétel és változása Kocsis Károly térképein és táblázatain került bemutatásra, a vallási megoszlás tekintetében viszont a felek (a 2007. szeptemberi végső egyeztetésen) hosszas viták után sem tudtak dűlőre jutni, így csak a felekezetekre vonatkozó általános táblázatok kaptak helyet. A demográfiai helyzet árnyalt bemutatásához jelentősen hozzájárultak a népességszám-változás és a természetes szaporodás, valamint a népsűrűség KARÁCSONYI Dávid által szerkesztett *raion* bontású (járásszintű) kartogramtérképei. A településhálózat elemző ismertetése és az európai trendekkel történő összevetése Kovács Zoltán munkája; a városiasodást ábrázoló térképeket KARÁCSONYI Dávid szerkesztette.

Az atlasz-monográfia szerkesztése során több helyen okozott problémát a térképek és magyarázó szövegek között mutatkozó aránytalanság. Jó példa erre a lakosság foglalkoztatottságát és annak különböző szempontok szerinti megoszlását bemutató két ábra, amely az ukrán féltől kapott anyagban magyarázat nélkül maradt. A témáról DÖVÉNYI Zoltán írt elemző tanulmányt és készített diagramokat, KARÁCSONYI Dávid pedig a munkanélküliségről és a személyi jövedelmekről szerkesztett járásszintű kartogramtérképet.

A nemzetgazdaságot ábrázoló térképek között új, a piacgazdasági átmenetet és a regionális fejlettségi különbségeket markánsan kifejező témák jelentek meg: privatizáció, hozzáadott érték, a külföldi beruházások, vagy akár a szülői rendszerek. (Megjegyzendő, hogy több ilyen újszerű ábra is készülhetett volna; a Human Development Index megyeszintű ábrázolásától pl. az ukrán fél elállt.) A magyar fél sürgetésére végül az ábrázolt iparágak is megfelelő ismertetést nyertek a magyarázó szövegben.

A modern Ukrajna – vívmányaival és problémáival együtt – nem érthető meg igazán a kőolaj- és földgáztranzit nélkül. A rendszer ismertetése a magyar félre (Kocsis Károly és TINER Tibor) hárult; a tágabb térségben futó és tervezett vezetékek térképét és az ország energetikai rendszerét bemutató ábrát Kocsis Károly jegyzi. Ukrajna sokat emlegetett mezőgazdasági potenciálja sem nyert volna kellő megvilágítást KARÁCSONYI Dávid ábrái nélkül, amelyeken az ágazati szerkezetet, a főbb kultúrák vetésterületét és a termelési adatokat vitte térképre, és ő terjesztette ki a diagramok idősorát az elmúlt évekre. MICHALKÓ Gábor az idegenforgalmi fejezethez fűzött megjegyzéseket és készített diagramot.

Végül az atlasz-monográfiába 46 az ukrán és 31 a magyar geográfusok által szerkesztett ábra került.

A kiadvány térképei – az ukrán fél által megküldött digitális eredetik felhasználásával – az FKI KERESZTESI Zoltán vezette Kartográfiai Osztályán készültek. Jelentős feladatot jelentett az egységes alaptérkép kialakítása. További problémát okozott, hogy számos lap eredetije 1:2 500 000 méretarányú volt, és ebből kellett kétoldalas térképet készíteni (1: 4 000 000) méretarányban. Ez esetenként alapos generalizálást igényelt, a névanyag szelektálásával. Hasonló gondok akadtak az egyoldalas térképekkel (1: 5 000 000) is. Az eredeti lapokon nagy számú diagram, grafikon szerepelt, ezekből csak a legfontosabbak kerülhettek át a monográfiába.

Összefoglalásként megállapítható, hogy az *Ukraine in Maps* atlasz-monográfia különleges helyet foglal el napjaink térképészetében. Két poszt-szocialista ország geográfusainak együttműködéseként – az UNA és más ukrán kiadású térképek felhasználásával, de az anyagot jelentősen kiegészítve – alig egy év leforgása alatt az orosz és ukrán nyelvű eredetiből másfélszáz oldalas monográfia készült az angol nyelvű olvasótábor számára, gazdag információval Európa ötödik legnépesebb, területét tekintve pedig második legnagyobb országáról. Ebben nyilván a mögöttes szellemi potenciál volt az igazán meghatározó, de jelentős szerepet játszott napjaink magasan fejlett digitális térképezési- és nyomdatechnikája, valamint a nagy kapacitású távközlési hálózatok által biztosított kommunikációs lehetőség is.

2008 márciusának közepén Kijevben két bemutatót is rendeztek az Ukrajnát térképeken reprezentáló kiadványról. A Magyar Köztársaság nagykövetségén, Borisz PATON elnök Ukrajna Nemzeti Akadémiája, Vizi E. Szilveszter elnök pedig a Magyar Tudományos Akadémia részéről méltatta az atlasz-monográfia jelentőségét. Az esemény házigazdája Bársony András nagykövet volt, a kiadványban közreműködők közül ukrán részről jelen volt Leonyid RUDENKO szerkesztő, Valentyina PALIENKO, Alla BOCSKOVSZKA és Tamara KOZACSENKO fejezetszerkesztők, továbbá Tatyjana MELNYICSENKO lektor, magyar részről pedig SCHWEITZER Ferenc, KOCSIS Károly szerkesztők, KERESZTESI Zoltán, a kartográfiai munkák irányítója és BASSA László fordító. A második bemutató színhelye a V. Vernadszkij Nemzeti Könyvtár volt, ahol a magyar geográfusokat Alekszej ONYISZENKO akadémikus, az intézmény igazgatója fogadta, és a hivatalos programon kívül kalauzolta is.

A történet csattanója: Kijevben alig egy héttel a fenti eseményeket követően mutatták be Ukrajna Nemzeti Atlaszát. A 6,5 kg. súlyú atlaszmű 435 oldalán 875 különböző méretarányú térkép kapott helyet, szöveges részekkel, diagramokkal és fényképekkel. A munkálatokban 327 szerző, 18 tudományos konzultáns, 65 további szakértő és 27 recenzens működött közre. Az ötezer példányban megjelent UNA kereskedelmi forgalomba nem kerül, a nagyközönség megyei és járási könyvtárakban ismerkedhet a kiadvánnyal.

BASSA LÁSZLÓ